

“SOFT WAY TO MOZART” – ІННОВАЦІЙНА МЕТОДИКА ГРИ З АРКУША

У статті розкрито основні положення програми “Soft Way to Mozart”, яка заповнила прогалину в початковому навчанні музичного читання, проаналізовано нову методику комп’ютеризації музичної освіти та розглянуто доцільність її впровадження в дитячі музичні навчальні заклади України.

Ключові слова: читання нот з аркуша, комп’ютер, електронне фортепіано, методика, розвиток.

Читання нот з аркуша є однією з найважливіших проблем сучасної музичної освіти. Незважаючи на численні намагання педагогів, у музичній практиці не існує жодної послідовної методики, яка б сприяла природному розвитку навиків гри а *prima vista* на початковому етапі. Традиційна музична освіта крокує врозрід із фундаментальними законами сприйняття, психології і фізіології, ігнорує шляхи формування і закріплення навиків. Радісний процес навчання перетворився в нав’язування беззмістовних дій.

Комп’ютеризація суспільства дала поштовх для вирішення цієї проблеми. Музиканти разом з програмістами почали працювати над створенням програм для музичного навчання, поєднавши комп’ютер та інструмент в єдину систему. У США було відкрито “електронні” музичні студії. Їх засновники впевнені, що тільки комп’ютер здатен по-справжньому навчати музиці, підключивши до цього процесу інтерактивність і комп’ютерну графіку. Проте поразка комп’ютерних програм пов’язана з тим, що авторам не вдалося змінити підходу до сприйняття дитини. Елементи гри, кольорова графіка й інтерактивність тільки додали сил звичайному методу.

Програма “Soft Way to Mozart” – це новий революційний крок у розвитку сучасної музичної освіти, який дозволив заповнити проміжок у початковому навчанні музичного читання, розшифрувавши традиційний абстрактний нотний запис в абетку. Комп’ютер у цьому випадку – учитель, який допомагає виконувати конкретні твори, читати й запам’ятовувати їх. Комп’ютерна графіка поєднує в єдине ціле всі складові музичного читання: координацію, слух, зір і голос. Програма створює базові навички володіння інструментом і голосом. Автор цієї педагогічної новації – Хелен Хайнер, відомий американський викладач музики, що походить з Росії.

Мета статті – висвітлити ключові положення програми “Soft Way to Mozart”, проаналізувати основні принципи нової методики та розглянути доцільність її впровадження в дитячі музичні навчальні заклади України.

Новітня методика читання нот з аркуша Х.Хайнер змусила учнів вільно читати нотний текст, грати на фортепіано, співати з нот і записувати мелодії. Проте такі заняття нікого не зацікавили, більше того, педагога почали звинувачувати в непрофесійності. Можливо, діти грають не ідеально, але до того часу, коли вони будуть добре володіти координацією, музична мова стане для них такою ж рідною, як і їх власна мова.

Можна визначити декілька основних принципів нової методики:

- 1) винайдення абеткового нотного стану – такого нотного запису, який може зрозуміти будь-яка людина, починаючи з 2-річного віку;
- 2) винайдення “мапи розташування клавіш”, яка робить цифрове фортепіано “вчителем читання”;
- 3) винайдення нового покоління “software”, яке робить навчання гри на фортепіано високоінтерактивним.

На думку автора, електронне фортепіано сьогодні може стати єдиним практичним інструментом музичних і загальноосвітніх шкіл. Для групового музикування воно більш ефективне, ніж співання в хорі чи гра на одноголосному інструменті в оркестрі. Проте, якщо з’єднати електронне фортепіано з комп’ютером, можна досягнути дивовижних результатів. Будучи і мелодичним, і ударним інструментом одночасно, електронне фортепіано – ідеальний тренажер для розвитку слуху, почуття ритму. Дитина може одночасно співати, розвиваючи голос, і вдос-

коналювати чистоту інтонації. При натисканні клавіш інструмент дає чисті звуки точної висоти, і слух розвивається в правильному напрямку.

Психологи розрізняють чотири етапи в навчанні, які передбачають уміння вільно перекладати звуки в нотний запис, а нотний текст – у звуки. У двох випадках головним посередником у навчанні служить людський голос.

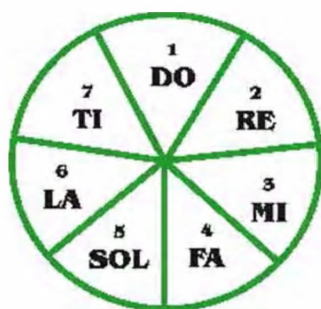
1. Етап озвучування – ми озвучуємо голосом написане, читаємо по літерах, а потім по складах. Наше завдання – зв'язати літеру (символ) з її сприйняттям на м'язовому (гортань) і слуховому рівнях. Тобто зробити літери частиною своєї свідомості.
2. Етап німого проговорювання. Ми вже пам'ятаємо, як читаються слова голосом – це наша опора. Голос виконав свою роль і передав естафету свідомості. Завдання – напрацювати в розумі свій звуково-літерний словник. Результат – уміння прочитати слова й речення вголос і в думці.
3. Етап граматики. Інформації стає багато, і вона потребує уточнення. Настає час для застосування правил. Опора для цього – готовий розумовий словник. Завдання – уточнити написання слів і фраз у цьому словнику.
4. Етап творчості. Отримані знання стають стійкою базою для мислення і самовираження.

Усі ці етапи природні для сприйняття. Проте в музичних школах починають з етапу творчості, із законів і правил. Потім переходять до читання музичного тексту, не застосовуючи голосу. І тільки після цього відбувається етап озвучування. Не пов'язавши звуки з голосом і слухом, не створивши словника звуків і нот, від дитини вимагають гри на інструменті з дотриманням аплікатури, динаміки, ритму й постановки рук. Такий хаос і анархія – результат методичного розірвання цілісного сприйняття музики.

Кожен педагог, який починає навчання з літерної системи позначення нот, повинен знати, що він наражає музичне сприйняття учня на екзекуцію. Причина полягає у вилученні голосу з процесу музичного розвитку. Літера – абстрактний графічний символ другої сигнальної системи, а звук – фонетичне явище першої сигнальної системи. Висота звука й графіка символу між собою нічим не пов'язані, але їх можна зв'язати, якщо промовити або проспівати. Крім того, літерна система потребує впевненого знання літер, і тому не може навчати дітей дошкільного віку. Викладачі втрачають час, адже в 3–4-річному віці людина може співати, грати й читати ноти. Основа музичного розвитку учнів – це співання нот за допомогою музичної абетки, яка являє собою послідовність нот музичної системи, вимовлених голосом.

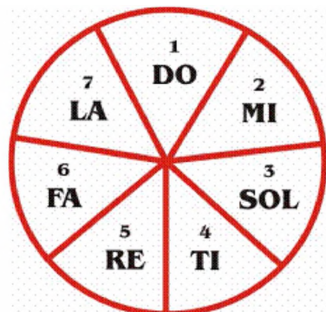
Знання музичної абетки допомагає зрозуміти логіку музичної мови, графічної нотації, готує м'язи людини до прочитання нот, розвиває музичну пам'ять через артикуляцію. Більшість вважає, що це 7 нот підряд: До Ре Мі Фа Соль Ла Сі. Проте в музиці немає одного напрямку руху. Правильна музична абетка повинна виглядати так: До Ре Мі Фа Соль Ла Сі До Сі Ла Соль Фа Мі Ре До. Крім того, у музиці кожна із семи нот може бути першою, тому ми повинні знати сім нотних послідовностей:

До Ре Мі Фа Соль Ла Сі До – До Сі Ла Соль Фа Мі Ре До
Ре Мі Фа Соль Ла Сі До Ре – Ре До Сі Ла Соль Фа Мі Ре
Мі Фа Соль Ла Сі До Ре Мі – Мі Ре До Сі Ла Соль Фа Мі
Фа Соль Ла Сі До Ре Мі Фа – Фа Мі Ре До Сі Ла Соль Фа
Соль Ла Сі До Ре Мі Фа Соль – Соль Фа Мі Ре До Сі Ла Соль
Ла Сі До Ре Мі Фа Соль Ла – Ла Соль Фа Мі Ре До Сі Ла
Сі До Ре Мі Фа Соль Ла Сі – Сі Ла Соль Фа Мі Ре До Сі
Це тільки перше коло абетки:

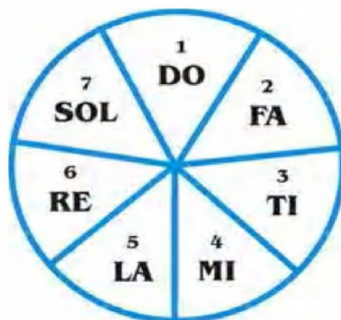
Учні Хелен влаштовують змагання зі швидкісного читання, адже швидкість реакції – це основа музичного читання, а вміння швидко проговорювати абетку – основа для швидкісного читання нот з аркуша.

Музична абетка виражає основні співвідношення нот, прийняті в музичній писемності. Ноти можуть бути розташовані через ступені. “Терцеві” послідовності утворюють друге коло:

Друге коло допомагає бачити й читати нотний стан, де всі ноти розташовані або на лінійках, або між ними. Тут закладена також структура тризвуків і септакордів, і читати їх набагато простіше.

“Квартові” послідовності утворюють третє коло:

Знання цього кола допомагає читати мелодії зі скоками, обернення акордів, а також легко запам'ятати “кварто-квінтове” коло тональностей, розташування бемолів і дізів. Усі інші послідовності звуків – похідні від цих послідовностей, названі в музикознавстві оберненнями.

Вивчення музичної абетки закладає фундамент музичного розвитку. Результатом стає вміння швидко назвати ноту, яка знаходиться на ступінь, через ступінь або два ступені вгору і вниз від основної.

Насправді таємниці швидкого читання зовсім нескладно зрозуміти й передати дітям з раннього дитинства. Найбільш важливу частину праці під час читання нот виконує зір, проте вправи на сприйняття тексту повністю ігноруються. Щоб розвивати зорові навички в правильному напрямку, необхідно визначити основні труднощі читання нот:

1. Нездатність відрізнити поступовий рух від стрибків через щабель.
2. Нездатність швидко визначати, де яка лінійка й проміжок між лінійками. Це викликано тим, що лінійок і проміжків між ними на нотному стані більше семи й зорове сприйняття дитини губиться.
3. Невідповідність між “вправо-вліво” (клавіші) і “вверх-вниз” (ноти). Мелодія іде вгору – необхідно грати вправо, а вниз – вліво.
4. Неспроможність одночасно читати два ключі.
5. Немає координації рук при прочитанні двох ключів одночасно.
6. Немає добре розвинутого “музичного бачення” – точного охоплення зором відстаней між нотами (клавішами).

Щоб допомогти маленьким учням справитися із цими труднощами, Хелен використовувала додаткову графіку, а саме – кольорові й образні перетворення нотного стану. Правильний прийом у музичному навчанні – це озвучування назв нот за допомогою малюнка. Картинки в такому випадку – посередники між нотою і голосом, між голосом та інструментом. Помістивши картинку на нотний стан і на клавішу – звучання клавіші допоможе голосу знайти ноту, і

картинка пов'язує голос, нотний знак і точну висоту звука. Тут графічний образ пов'язує в одну систему слухове, м'язове, зорове й знакове сприйняття звука, а це означає, що він стає опорою музичного мислення.

Графічно всі ноти відрізняються за допомогою однієї відмінності – ноти на лінійках і ноти між лінійками. Музиканти, які вільно читають з аркуша, у першу чергу бачать саме цю різницю. Наприклад, бачачи п'ять нот між лінійками підряд, рука автоматично бере акорд через одну клавішу. Графіка інтервалів і акордів зафіксована в пальцях руки. Основа цього – уміння розрізняти “лінійні” і “міжлінійні” ноти. На жаль, ніхто не займається тренуванням такого навичку. Учень старанно “сидить” на кожному акорді й розшифровує кожен ноту, а потім шукає відповідні клавіші на інструменті.

Проблема графічного читання вирішується методом упрощення двох контрастних кольорів. Х.Хайнер розфарбувала ноти, які знаходяться на лінійках, у червоний колір, назвавши їх “дівчатками”, а ноти між лінійками – у блакитний і назвала їх “хлопчиками”. Уже дворічні діти розуміють різницю між статями й швидко реагують на цю асоціацію.

Крім того є ще одна проблема: чорні лінійки сприймаються учнем як щось дуже важливе й ноти на них виглядають випукліше, а поля ніби неважливі й ноти в них теж видаються “неважливими”. Тому дуже часто початківці, читаючи в тексті ноти на першій і другій лінійках (напр. “до” і “мі”), грають сусідні клавіші “до” і “ре”. Проміжок між лінійками (ноту “ре”) вони сприймають як простір між лінійками. Тому ноти для початківців повинні виглядати по-іншому. Потрібно розширити чорну лінійку до ширини поля, щоб зрівняти значимість двох нотних доріжок. Тоді сприйняття початківця не відволікатиметься щодо “вагомості” нот. Важливою стає тільки їхня висота.

Необхідно доступно пояснити учням, що клавіші фортепіано – це графічне продовження нотного стану, переконатися в цьому можна за допомогою перевернутих нот ключами вгору. Таким чином, клавіші стають продовженням десяти лінійок нотного стану, і зір є опорою для координації пальців. Ноти й клавіші рухаються в одному напрямку, координація стає чіткою (ясною), а нотний стан не потрібно перевертати в голові – і учень перестає нервувати та напружуватись:

Щоб учні не заплуталися, Х.Хайнер пронумерувала кожен лінійку і в скрипковому, і в басовому ключах цифрами 1, 2, 3, 4 і 5. Допоміжна лінійка ноти “до” першої октави отримала 0. Усупереч традиції Х.Хайнер порахувала лінійки басового ключа зверху вниз – так зрозуміліше. Нотний стан став музичним “градусником” з нулем посередині. Музична система дзеркально симетрична, як і числа шкала. І “до” другої, і “до” малої октав опинилися між 3 і 4 лінійками. Ці поля автор відтінила сіро-блакитним кольором, і два “до” стали точками відліку для нот другої і малої октав.

Наступний етап вільного читання – поставити на нотний стан нотну абетку, а потім і на клавіші. До кожної ноти автор додала картинку, яка фонетично перекликається з її назвою: “до” – двері (door), “ре” – дощик (rain), “мі” – дзеркало (mirror), “фа” – ферма (farm), “со” – сіль (salt), “ля” – драбина (ladder), “сі = ті” – чай (tea). Таким чином нотний стан став справжньою картою розташування нот і клавіш.

Дивлячись на ноти, початківець часто не відрізняє скрипкового ключа від басового, так само як і ліву руку від правої. Для них слова “справа” і “зліва” – абстракції, щоб засвоїти їх, потрібні контрастні опори в сприйнятті. У цьому нам допоможуть кольори. Якщо розфарбувати лінійки скрипкового й басового ключів у контрастні кольори, сприйняття отримає опору.

Гвідо Аретинський спочатку використовував як нотний стан пальці своєї руки. Від руки й виникла ідея нотного запису. Підсвідомо ми сприймаємо лінійки як "тіло", а простір між ними – як повітря. Вибір кольорів повинен підтримувати ці асоціації. Ноти на лінійках буде природніше розмалювати червоним кольором, а на полях – блакитним. Ці два кольори добре відповідають асоціації та не втомлюють очей.

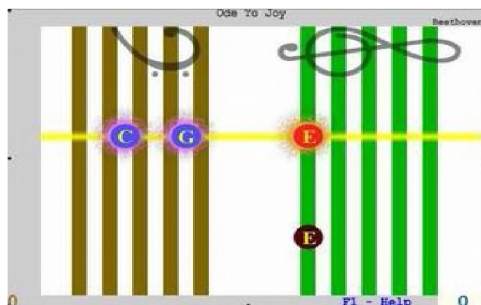
Вибираючи кольори для лінійок скрипкового та басового ключів, потрібно притримуватись іншої позиції. Звуки музики підвищуються поступово, тому різкий колірний контраст може заплутати. Ідеальний приклад – дерево. Стовбур і земля – коричневі, а крона – зелена. Дерево відображає єдність нотної системи й розташування звуків за регістрами. "Корені" – басовий регістр, які виростають у "крону" – верхній регістр. Щоб завоювати довіру, автор на кожній клавіші прикріпила наклейки з їх назвою, кольором позначила, чи буде ця нота на лінійці, чи на полі, і додала лінійки скрипкового та басового ключів у вигляді зелених і коричневих ліній. Клавіші, нотний стан і звук стали одним цілим. Діти позбулися непотрібної праці й зосередили свою увагу на координації та читанні нот.

Даючи початківцеві підказки й попереджуючи труднощі, ми проявляємо велику довіру до його сприйняття. У свою чергу, відчувши нашу допомогу, сприйняття починає з нами плідно співпрацювати. Разом з великими успіхами в людини зростають самоповага та віра у власні сили.

Традиційний педагог не скоро дозволить учневі виконувати твір двома руками. До цих пір учителі вважають, що достатньо попрацювати над кистю, окремо понатискати клавіші – "відчути вагу руки", окремо повчити нотну грамоту й окремо пограти вправи – і учень почне грати. Підготувавши дітей таким чином, вони впевнені, що варто тільки відкрити нотний текст – і всі ці навички запрацюють, як один механізм. Проте цього ніколи не відбувається. Навик, який вивчений окремо, і працює окремо. Тут спрацьовує нейрофізіологічний закон: для того, щоб засвоїти новий вид складної діяльності, необхідно працювати над усією діяльністю. Навички потрібно засвоювати поступово, але одночасно. Тому учні Х.Хайнер починають грати відразу двома руками й читати ноти з аркуша на першому ж уроці.

Навчаючи читання нот, найбільш ефективною є опора на координацію. Для початкового навчання дієвим буде метод, у якому всі сприйняття працюватимуть разом, але увага буде спрямовуватися перш за все на координацію – роботу пальців і рук. Поки дитина не набула достатньої координації, уся її увага спрямовується на пальці та клавіші – і нормальне читання музичного тексту просто неможливе.

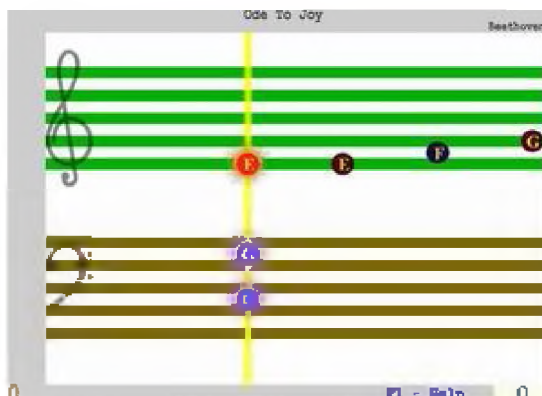
Адаптована до новачків, спрощена та перевернута презентація нотного стану розвиває музичне читання на якісно іншому рівні. Перше знайомство з "перевернутим" нотним станом буквально не залишає в новачка ніяких запитань. На нотному аркуші чи моніторі він бачить перед собою те ж саме, що й на клавішах фортепіано: п'ять зелених і п'ять коричневих лінійок та ноти з картинками контрастного кольору. Усе, що йому необхідно зробити, це зіставити й повторити. Такою є перша презентація нотного стану:

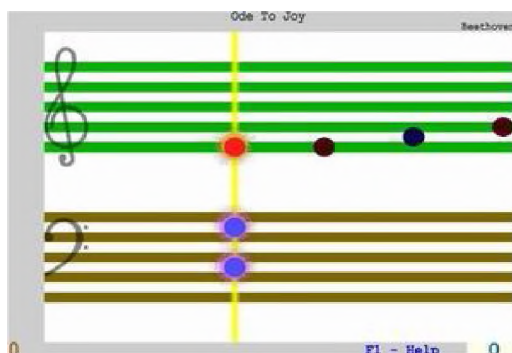
Мета першої презентації – максимально полегшити навантаження при читанні тексту й дозволити початківцю сфокусуватися на руках, пальцях і клавішах. Перший крок дасть змогу вирішити головну проблему навчання – координацію.

У другій презентації автори забрали з картинки назви нот. Початківець повинен тепер опиратися виключно на колір і знання музичної абетки. Ця презентація фокусує увагу на лінійках і полях, які стають єдиним орієнтиром у читанні нот.

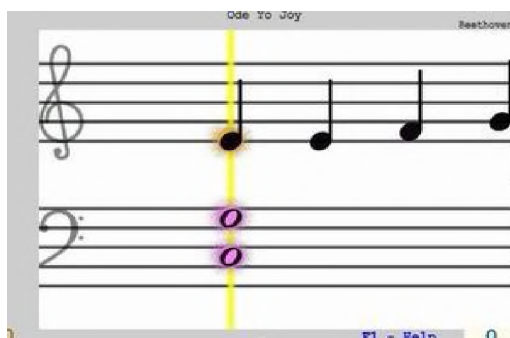
У третій презентації нот ми вперше поставили нотний стан у його звичайне, горизонтальне розташування:

Тепер учень повинен зробити зусилля, щоб у думках повернути об'єкт на дев'яносто градусів. Проте, якщо не повернути картинку на попереднє місце, стрибок може бути надто стрімким. Пошуки потрібних клавіш і поворот у новий ракурс – подвійне навантаження для уваги. Тому картинку із зображенням нот повертаються тут на попереднє місце й стають зоровою опорою для “перевороту” нотного стану. Ці картинку забираються при четвертій презентації:

П'ята й шоста презентації вже чорно-білі. Вони відрізняються тільки складністю інформації. Так, у п'ятій презентації ноти збільшені, а ритмічна графіка дещо “розвантажена”:

Кінцева мета – нотний текст у традиційному вигляді.

Рухаючись від одної презентації до іншої, учень продовжує вдосконалювати координаційні навички. Розвиваючись спільно, координація, слух, голос і читання швидко досягають високого рівня. Найважливіші якості цього процесу – поступовість і дружнє ставлення до сприйняття дитини.

Описану методику можна експериментально застосувати й в Україні, провівши навчальні курси серед викладачів музики в загальноосвітніх школах і дитячих музичних навчальних закладах. Навчальний процес не потребує великих фінансових затрат, адже в сучасному світі існує чимало недорогих клавішних інструментів, і немає ніякої проблеми в тому, щоб кожна людина, незалежно від здібностей, навчилася чисто співати й читати ноти без особливого

напруження. Читання нот стає захоплюючим заняттям для дітей, яким ледь виповнилося три роки. Оскільки нова програма адаптована до дітей віком від 2-х років і далі, то виникає питання про оформлення відповідного кабінету й у дитячих садочках.

Успішність методики полягає в її масовості. Звичайний клас загальноосвітньої школи встигає вивчити за урок декілька творів. Крім того початкове навчання не розділяється на спеціальність, сольфеджіо, теорію музики й музичну літературу. Усі ці компоненти взаємопов'язані й складають єдину універсальну систему. Комп'ютер створює цілеспрямовані й точні комунікації із слухом, зором, голосом і м'язами разом й окремо. Викладач фізично не в стані використовувати всі ці засоби одночасно. Кінцевий результат – розвинуте вміння читання нот, завдяки якому для людини відкриті всі можливості в музиці й немає значення чи ця майстерність досяглася за допомогою вчителя, чи за допомогою комп'ютера.

Сьогодні програма “Soft Way to Mozart” набуває все більше прихильників серед меломанів, а також отримала високу оцінку професійних музикантів країн Європи. Програма схвалена Міністерствами освіти Великобританії, Канади, Мексики, Коста Ріки та Росії.

1. Баренбойм Л. А. Об основных тенденциях музыкальной педагогики XX века / Л. А. Баренбойм // К итогам конференции (SME). – М. : Советская музыка, 1971. – № 8. – С. 96–111.
2. Верхолаз Р. А. Вопросы методики чтения нот с листа / Р. А. Верхолаз ; [под ред. Т. Л. Беркмана]. – М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1960. – 45 с.
3. Гат Й. Техника фортепьянной игры / Й. Гат ; пер. с венг. Эржебет Фоно. – М. ; Будапешт : Музгиз – Корвина, 1957. – 232 с.
4. Кечхуашвили Г. Н. К проблеме психологии восприятия музыки / Г. Н. Кечхуашвили // Музыкальная психология : хрестоматия / [сост. М. С. Старчеус]. – М. : Проблемная научно-исследовательская лаборатория музыки и музыкального образования, 1992. – С. 158–160.
5. Коган Г. М. Вопросы пианизма. Избранные статьи / Г. М. Коган. – М. : Советский композитор, 1968. – 461 с.
6. Корто А. О фортепьянном искусстве : статьи, материалы, документы / А. Корто ; [сост., пер., ред. и вступ. статья К. Х. Аджемова]. – М. : Музыка, 1965. – 363 с.
7. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. – М. : Музыка, 1972. – 208 с.
8. Лонг М. Французская школа фортепьяно / М. Лонг // Выдающиеся пианисты-педагоги о фортепьянном искусстве / [вступ. статья, сост., общая ред. С. М. Хентовой]. – М. ; Л. : Музыка, 1966. – С. 208–235.
9. Мильштейн Я. О некоторых тенденциях развития исполнительского искусства, исполнительской критике и воспитании исполнителя / Я. Мильштейн // Мастерство музыканта-исполнителя / [сост. Я. Мильштейн]. – М. : Советский композитор, 1972. – С. 3–56.
10. Hiner Helen. Soft Mozart [Электронный ресурс] / Helen Hiner. – Режим доступа : <http://www.ugatu.ac.ru/~trushin/SM/31.htm>.

В статье раскрыты основные положения программы “Soft Way to Mozart”, которая заполнила пробел в начальном обучении музыкальной читки (чтения с листа), проанализировано новую методику компьютеризации музыкального образования и рассмотрено целесообразность ее внедрения в детские музыкальные учебные заведения Украины.

Ключевые слова: чтение нот с листа, компьютер, электронное фортепьяно, методика, развитие.

In the article the main theses of the “Soft Way to Mozart”, which filled the gap in school education musical readings, analysis of new methods of music education and computerization considered reasonableness of its children’s musical education in Ukraine.

Key words: reading music, computer, electronic piano, technique, development.